

Tisha B'Av

Show# 232 | August 10th 2019

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה יט אות ט

ויקרא ה' אלהים אל האדם, איך הוית, אתמול לדעתי, ועכשיו לדעתו של נחש, אתמול מסוף העולם ועד סופו, ועכשיו בתוך עץ הגן, א"ר אבהו בשם ר' חנינא כתיב (הושע ו) והמה כאדם עברו ברית, המה כאדם הראשון, מה אדם הראשון הכנסתיו לתוך גן עדן וצויתיו ועבר על צוויי, ודנתי אותו בשלוחין ובגרושין, וקוננתי עליו איכה, הכנסתיו לתוך ג"ע = גן עדן = שנאמר ויניחהו בג"ע, וצויתיו שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם, ועבר על הצווי שנאמר המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת, ודנתי אותו בשלוחין שנאמר וישלחהו ה' אלהים מג"ע, ודנתי אותו בגרושין דכתיב ויגרש את האדם, קוננתי עליו איכה שנאמר ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה, איכה כתיב, אף בניו הכנסתים לא"י, וצויתים ועברו על הצווי, דנתי אותם בשלוחין ובגרושין וקוננתי עליהם איכה, הכנסתים לא"י שנאמר (ירמיה ב) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל, צויתים שנאמר (שמות כז) ואתה תצוה את בני ישראל, עברו על צוויי שנאמר (דניאל ט) וכל ישראל עברו תורתך, דנתי אותם בשלוחין שנאמר (ירמיה ט"ו) שלח מעל פני ויצאו, דנתי אותם בגרושין שנאמר (הושע ט) מביתי אגרשם, קוננתי עליהם איכה שנאמר (איכה א) איכה ישבה.

איכה רבה פתיחה אות ד

רבי אבהו פתח (הושע ו') והמה כאדם עברו ברית, זה אדם הראשון, אמר הקדוש ברוך הוא אדם הראשון הכנסתי אותו לגן עדן וצויתיו ועבר על צוויי ודנתי אותו בגרושין ובשלוחין וקוננתי עליו איכה, הכנסתי אותו לגן עדן, שנאמר (בראשית ב') ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן, וצויתיו שנאמר (שם /בראשית ב') ויצו ה' אלהים על האדם לאמר וגו', ועבר על צוויי שנאמר (שם /בראשית ג') המן העץ אשר צויתך וגו', ודנתי אותו בגרושין שנאמר (שם /בראשית ג') ויגרש את האדם ודנתי אותו בשלוחין שנאמר (שם /בראשית ג') וישלחהו ה' מגן עדן, וקוננתי עליו איכה, שנאמר (שם /בראשית ג') ויאמר לו איכה, איכה כתיב, אף בניו הכנסתי אותם לא"י שנאמר (ירמיה ב') ואביא אתכם אל ארץ הכרמל, וצויתים שנאמר (ויקרא כ"ד) צו את בני ישראל, ועברו על צוויי שנאמר (דניאל ט') וכל ישראל עברו את תורתך, ודנתי אותם בגרושין שנאמר (הושע ט') מביתי אגרשם, ודנתי אותם בשלוחין שנאמר (ירמיה ט"ו) שלח מעל פני ויצאו, וקוננתי עליהם, איכה ישבה בדד.

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז עמוד ב

ויעבר ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. ה' ה' - אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה.

שולחן ערוך אבן העזר הלכות יבום סימן קנז סעיף ד

נפלה לפני יבם מומר, יש מי שמתיר אם היה מומר כשנשאה אחיו ואין לסמוך עליו.

Riddles of the Week

שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנא סעיף יד

אסור לספר בשבחן של עובדי כוכבים, אפילו לומר: כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו, קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריו. אבל אם מכוין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו, מותר.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רסו

והמצוה הרס"ו היא שהזהירנו מהשים מחשבתנו לחמוד מה שיש לאחינו ולהתאוות בו שזה יהיה מביא לעשות תחבולה לקנותו וזהו לשון האזהרה שבאה בזה הענין אמר (ואתחנן) לא תתאוה בית רעך. ואין השני לאוין אלו בענין אחד אבל הלאו הראשון והוא לא תחמוד מזהיר שלא לקנות מה שיש לזולתנו והלאו השני מזהיר אפילו להתאוות בלבנו לבד. ולשון מכלאתא (דרשב"י) לא תחמוד בית רעך ולהלן הוא אומר לא תתאוה בית רעך לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החמוד בפני עצמו. ושם אמרו מנין שאם התאוה אדם סופו לחמוד תלמוד לומר לא תתאוה ולא תחמוד מנין שאם חמד אדם סופו לגזול תלמוד לומר וחמדו שדות וגזלו [מיכה ב]. ובאור זה שאם ראה דבר יפה אצל אחיו אם גברה מחשבתו עליו והתאוה בו עבר על אמרו ית' לא תתאוה. ואם התחזק בו אהבת הדבר ההוא עד שישתדל להגיעו אצלו ולא יסור מחלות פניו ולהכביד עליו שימכרהו או יחליף אותו אליו במה שהוא יותר טוב ממנו ויותר שוה, ואם הגיע אל בקשתו הנה כבר עבר על לא תחמוד גם כן אחר שקנה הדבר שיהיה לחבירו ולא היה רצונו למכרו אבל הכביד עליו והערים עד שלקחו ויהיה שלו כבר עבר שני לאוין לא תתאוה ולא תחמוד כמו שביארנו. ואם נמנע האיש ההוא מלמכור אותו או להחליפו לאהבתו בדבר

ההוא הנה הוא יקחהו באונס והכרח לחוזק אהבת הדבר ההוא בנפשו ויהיה אז כבר עבר על לא תגזול גם כן. והבין זה הענין בספור אחאב ונבות. הנה התבאר לך ההפרש שבין אמרו לא תתאוה ובין אמרו לא תחמוד:

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק א

הלכה ט

כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר ה בלא תעשה שנ' +שמות כ' י"ד+ לא תחמד, ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנ' לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך חימוד שיש בו מעשה. +/השגת הראב"ד/ כל החומד עבדו או אמתו וכו' אף על פי שנתן לו דמים יקרים. א"א ולא אמר רוצה אני. /השגת הראב"ד/ ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה. א"א לא ראיתי דבר תמה גדול מזה והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין שהרי הוא כגזלן שחייב להשיב את הגזלה ולפיכך אינו לוקה וגם זה חייב להשיב את החפץ לבעליו.

הלכה י

כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר עבר בלא תעשה שנ' +דברים ה' י"ח+ לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סו סעיף ג

לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפסוק, וכן למודים אבל לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כו עמוד א

העוסק במצוה פטור מן המצוה.

משנה ברורה סימן צב ס"ק לו

ויש מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בעת קה"ת והוא שלא כהוגן דמבטלין עי"ז מלשמוע קה"ת ועניית ברכו את ד' וכו':

Selected emails from our listeners

Comments on the Show

Dear Mr. Lichtenstein,

Just a quick thank you. I have been listening periodically to Headlines for the past year, having enjoyed the gripping discussions on juicy, timely topics. Recently I listened to the topic on how to split up your time to learn which I found to be impactful and relevant on a personal level.

Thanks for the time and resources you invest into this project

Rabbi Moshe Frohlich

Comments on Previous Shows

Show 231- Reb Shach & Lubavitch

You mention in the episode R Shach vs The Rebbe that by Mordechai Hatzadik that some of the Sanhedrin disapproved. I just want to mention that the first Sanhedrin of Klal Yisrael was not from Shevet Levi that spent the whole Galus Mitzrayim learning but rather the Shotrim that were taking care of Klal Yisrael's Tzaros.

Additionally, the term "Gadol" Rashi explains את גדלו זו מידת חסדו.

Thank you very much for consistently up-keeping such a wonderful program

All the best,

Shmuli Kaufman

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions

Answers to the questions 1 *click here*

Answers to the questions 2 *click here*

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on Previous shows

Show 230 - Gedolim

Comments on the show 1 *click here*

Show 231- Reb Shach VS Lubavitch

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Show Suggestions

Suggestion 1 *click here*

Rabbi Irons

תלמוד בבלי מסכת יומא דף ט עמוד ב

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. עבודה זרה - דכתיב כי קצר המצע מהשתרע מאי קצר המצע מהשתרע? אמר רבי יונתן: קצר מצע זה מהשתרר עליו שני רעים כאחד. והמסכה צרה כהתכנס, אמר רבי שמואל בר נחמני: כי מטי רבי יונתן להאי קרא בכי, אמר: מאן דכתיב ביה כנס כנד מי הים, נעשית לו מסכה צרה! גלוי עריות, דכתיב ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה וברגליהן תעכסנה. יען כי גבהו בנות ציון - שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה, ותלכנה נטויות גרון - שהיו מהלכות בקומה זקופה, ומשקרות עינים - דהוו מליין כוחלא עיניהן, הלוך וטפוף תלכנה - שהיו מהלכות עקב בצד גודל, וברגליהן תעכסנה - אמר רבי יצחק: שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן, וכשמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות ומתיזות עליהן, ומכניסין בהן יצר הרע כארס בכעוס. שפיכות דמים - דכתיב וגם דם נקי שפך מנשה [הרבה מאד] עד אשר מלא את ירושלים פה לפה. אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קו עמוד א

כי הוּוּ מיפטרי רבנן מבי רב - הוּוּ פיישי אלפא ומאתן רבנן, מבי רב הונא - הוּוּ פיישי תמני מאה רבנן. רב הונא הוּוּ דריש בתליסר אמוראי. כי הוּוּ קיימי רבנן ממתיתבתא דרב הונא ונפצי גלימיהו, הוּוּ סליק אבקא וכסי ליה ליומא, ואמרי במערבא: קמו ליה ממתיתבתא דרב הונא בבלאה. כי מיפטרי רבנן מבי רבה ורב יוסף - הוּוּ פיישי ארבע מאה רבנן, וקרו לנפשיהו יתמי. כי הוּוּ מיפטרי רבנן מבי אביי, ואמרי לה מבי רב פפא, ואמרי לה מבי רב אשי - הוּוּ פיישי מאתן רבנן וקרו נפשיהו יתמי דיתמי.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא עמוד א

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב: ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה. ובר"ן שם: דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירשוהו - מדכתי' ויאמר ה' על עזבם את תורת מכלל דליכא דידיע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורת כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקדוש ברוך הוא בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים

בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לב עמוד ב

תניא, רבי נחמיה אומר: בעון שנאת חנם - מריבה רבה בתוך ביתו של אדם, ואשתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים. רבי אלעזר ברבי יהודה אומר: בעון חלה אין ברכה במכונס, ומארה משתלחת בשערים, וזורעין זרעים ואחרים אוכלין, שנאמר אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלהו אויביכם, אל תקרי בהלה אלא בחלה. ואם נותנין - מתברכין, שנאמר (ראשית) [וראשית] עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין מלהוריד טל ומטר, והיוקר הוה, והשכר אבד, ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעין, שנאמר ציה גם חם יגזלו מימי שלג שאול חטאו. מאי משמע? תנא דבי רבי ישמעאל: בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם - יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים. ואם נותנין - מתברכין, שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די, מאי עד בלי די? אמר רמי בר (רב) +מסורת הש"ס: [חמא]+ אמר רב: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. בעון גזל הגובאי עולה, והרעב הוה, ובני אדם אוכלים בשר בניהן ובנותיהן, שנאמר שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון העשקות דלים הרצצות אביונים.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף סו עמוד א

והיה שם אחד איש לץ לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו, ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, לבם של פרושים עליך! ומה אעשה? הקם להם בציץ שבין עיניך, הקים להם בציץ שבין עיניו. היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו, ויאמר יהודה בן גדידיה לינאי המלך: ינאי המלך, רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן! שהיו אומרים: אמו נשבית במודיעים, ויבוקש הדבר ולא נמצא; ויבדלו חכמי ישראל בזעם. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, הדיוט שבישראל כך הוא דינו, ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך? ומה אעשה? אם אתה שומע לעצתי רומסם. ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. אמר רב נחמן בר יצחק: מיד נזרקה בו אפיקורסות, דהוה ליה למימר: תינח תורה שבכתב, תורה שבעל פה מאי? מיד ותוצץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה, נתן עיניו באותה תינוקת. יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמר: כל עבדא דמריד השתא מצלח, קם קטלינהו לכולהו מרותיה ושיירה לההיא ינוקתא. כי חזת ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה, סליקא לאיגרא ורמא קלא, אמרה: כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא - עבדא הוא, דלא

אישתיירא מינייהו אלא ההיא ינוקתא, וההיא ינוקתא נפלה מאיגרא לארעא. טמנה שבע שנין בדובשא. איכא דאמרי: בא עליה, איכא דאמרי: לא בא עליה. דאמרי לה בא עליה, הא דטמנה - ליתוביה ליצריה; ודאמרי לה לא בא עליה, האי דטמנה - כי היכי דנאמרו: בת מלך נסב. אמר: מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך? רבנן, קם קטלינהו לכולהו רבנן, שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מניה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נד עמוד ב- דף נה עמוד א

כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה - נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו - נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו - נתפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא: והני דבי ריש גלותא נתפסו על כולי עלמא. כי הא דאמר רבי חנינא: מאי דכתיב ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו - זקנים מה חטאו? אלא, אימא: על זקנים שלא מיחו בשרים.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט עמוד ב

אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר היו שריה כאילים לא מצאו מרעה. מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה - אף ישראל שבאותו הדור, כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד ב

ת"ש: אף על פי שנחלקו ב"ש וב"ה בצרות, ובאחיות, בגט ישן, ובספק אשת איש, ובמגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק, בכסף ובשוה כסף, בפרוטה ובשוה פרוטה, לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מבית הלל, ולא ב"ה מבית שמאי, ללמדך, שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר: האמת והשלום אהבו.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כד עמוד א

אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב ואקח לי (את) שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, נועם - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה.

תוספות מסכת פסחים דף קיג עמוד ב

שראה בו דבר ערוה - ואם תאמר דבאלו מציאות (ב"מ דף לב: ושם) אמרינן אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאתו וי"ל כיון שהוא שונאו גם חבירו שונא אותו דכתיב (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט עמוד ב

תניא, אמר רבי עקיבא: כשהייתי עם הארץ אמרתי: מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור.

תוספות מסכת כתובות דף סב עמוד ב

דהוה צניע ומעלי - והא דאמר באלו עוברין (פסחים מט:): אמר ר"ע כשהייתי עם הארץ הייתי אומר מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור משמע דלא הוה מעלי איכא למימר דהתם לאו משום שהיה שונא תלמידי חכמים אלא משום שהי' סבור שמתגאין על עמי הארץ מפני תורתן והיו תלמידי חכמים שונאים אותם וגם משום שלא היו מניחין אותם ליגע בהם כדאמרינן (חגיגה דף יח:): בגדי עם הארץ מדרס לפרושים אבל מכל מקום שומר מצות היה, רבינו תם.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מז עמוד ב

תנו רבנן: איזהו עם הארץ? כל שאינו קורא קריאת שמע ערבית ושחרית, דברי רבי אליעזר, רבי יהושע אומר: כל שאינו מניח תפילין, בן עזאי אומר: כל שאין לו ציצית בבגדו, רבי נתן אומר: כל שאין מזוזה על פתחו, רבי נתן בר יוסף אומר: כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לתלמוד תורה, אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ.

מלבי"ם דניאל פרק יב פסוק יג

ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין, הוא מספר שני אלפים מאתים ותשעים, שהוא זמן התחלת הקץ הראשון בשנת התרכ"ח, ושתי תיבות לקץ הימין עולה שלש מאות שלשים וחמשה, שהוא מן הקץ הראשון עד הקץ האחרון של תחיית המתים, וע"כ נחשב לקץ הימין שתי פעמים כי הם שני קצים, ופי' ואתה לך לקץ לקץ הימין ואז תנוח עדיין, ותעמד לגורלך לקיץ הימין, הקץ השני שבא ג"כ במספר של לקץ הימין, וע"כ נכתב ימין בנו"ן ולא במ"ם כמשפטו:

העולה מזה, שלפי' השני, משנה זו (שנת תרכ"ח) לא יוסיפו עוד להרע לעם ה' בעבור אמונתם ותורתם, ומשנת התרל"ח ונצדק קדש, ולא ידענו איזה קדש יצדק עד ימים ידברו, אם ר"ל קדושת העם, אם ר"ל קדושת אמונתם, ומן מועד הראשון עד זמן תחיית המתים יהיה עוד של"ה שנה, שאז יקיצו וירננו שוכני עפר, ואיש חמודות יעמוד לגורלו. ולפי' הראשון כתב חזון ובאר על הלוחות, כי צמיחת קרן בית דוד ובנין המקדש וכל יעודי הנביאים יתקיימו בפעם אחת, ואורם תזרח מן שנת התרע"ג עד שנת התרפ"ח, שאז כבר יהיה המקדש על מכונו, ונבנתה עיר על תילה וארמון על משפטו ישב ויתקיימו כל יעודי הנביאים, והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ:

ויש לתת טעם למה לא הגיע זמן אפשריות הגאולה עד אלף ומאתים ותשעים, לשני הפירושים, לפי' השני שהיה

זמנו בשנת ד' אלפים תרכ"ח והוא שמונה מאות שנה אחר חורבן בית שני, נגזר עליהם גלות ת"ת שנה כפלים כגלות מצרים, ולפי' הראשון שהיה זמנו בשנת ד' אלפים ש"נ, שהוא תקכ"ב שנה אחר חורבן בית שני, י"ל שנגזר עליהם שני גליות כ"א ארבע מאות והיו במצרים רק רד"ו שנה ובבבל רק שבעים שנה, והיו צריכים להיות בגלות האחרון תק"ך להשלים ת"ת שנה, כי רד"ו ושבעים ותק"ך הם ת"ת שנה, וחורבן בית שני בסוף שנת תתכ"ח, והתחיל החשבון משנת תתכ"ט ונשלם שנת ד' אלפים שמ"ט, ובשנה שאחריה התחיל אפשריות הגאולה אם יזכו:

תלמוד בבלי מסכת נזיר דף לב עמוד ב

וזו טעות טעה נחום המדי, כשעלו נזירים מן הגולה ומצאו בהמ"ק חרב, אמר להם נחום המדי: אילו הייתם יודעין שבהמ"ק חרב, הייתם נוזרים? אמרו לו: לא, והתירן נחום המדי; וכשבא הדבר אצל חכמים, אמרו: כל שנזר עד שלא חרב בהמ"ק - נזיר, ומשחרב בהמ"ק - אינו נזיר.

גמ'. אמר רבה: שטפוהו רבנן לר' אליעזר ואוקמיה בשיטתייהו, דתנן: פותחין בנולד, דברי ר"א, וחכמים אוסרין. ואמר רבא: אף על גב דאמור רבנן אין פותחין בנולד, אבל פותחין בתנאי נולד. ה"ד? אמרי להון: אילו אתא איניש ואמר לכון דחרב בהמ"ק, מי הוה נדריתון? אמר רב יוסף: אי הואי התם, הוה אמינא להון הכתיב: היכל י"י היכל י"י המה - זה מקדש ראשון ומקדש שני! נהי דידעין להון דיחרוב, מי יודעין לאימתי. אמר אביי: ולא ידעין לאימת? והכתיב: שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך! ואכתי מי ידעין בהי יומא?

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן פרק יב

הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן. אוהב שלום ורודף שלום. אוהב את הבריות ומקרבת לתורה.

Table of Contents

Rabbi Yaakov Feitman

Reb Hutner's view on the Holocaust- A path through the ashes

Levels of Teshuva- Ramban Parshas Vyeilach

Getting punished for previous generations- Gemara Brochos

Tzadikim getting punished- Gemara Babba Kamma

Destruction starting from Berlin- Meshech Chochma

The Keruvim at the time of the Churban- Gemara Yoma

The reasons of the Churban Bais Hamikdash- Gemara Yoma

Rabbi Yaakov Feitman

To see the article in "A path through the ashes" [click here](#)

רמב"ן פרשת וילך פרק לא פסוק יז - יח

וטעם ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי - איננו וידוי גמור כענין והתודו את עונם, אבל הוא הרהור וחרטה, שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם. וטעם ואנכי הסתר אסתיר פני - פעם אחרת, כי בעבור שהרהרו ישראל בלבם כי חטאו לאלהים ועל כי אין אלהיהם בקרבם מצאום הרעות האלה, היה ראוי לרוב חסדי השם שיעזרם ויצילם שכבר כפרו בע"ז, וכענין שאמר (ירמיה ב לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי:

ולכך אמר, כי על כל הרעה הגדולה שעשו לבטוח בע"ז יסתיר עוד פנים מהם, לא כמסתר פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות, רק שיהיו בהסתר פני הגאולה, ויעמדו בהבטחת פני רחמיו (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו' עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור ותשובה שלימה, כמו שנזכר למעלה (ל ב) ושבת עד ה' אלהיך וגו':

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד א

אמר מר: צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע. איני? והא כתיב: פקד עון אבות על בנים, וכתיב: ובנים לא יומתו על אבות ורמינן קראי אהדדי ומשנינן: לא קשיא, הא - כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא - כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד א

תאני רב יוסף, מאי דכתיב: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר? כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים; ולא עוד, אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר: והכרתי ממך צדיק ורשע. בכי רב יוסף, כולי האי נמי לאין דומין! א"ל אב"י: טיבותא הוא לגבייהו, דכתיב: כי מפני הרעה נאסף הצדיק.

משך חכמה פרשת בחקתי פרק כו פסוק מד

ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' א - לקיהם. הענין הוא, שנתבונן קצת בדרכי ההשגחה העליונה קצת מה שיוכל להבין. וזה, כי כאשר גזרה החכמה העליונה אשר ישראל יתנוודו בארצות, שנים רבות מאוד מאוד, עד זמן אשר חקקה המטרה הא - לקית, אשר לבא לפומא לא גליא, חשבה אופנים ותחבולות אשר ישראל יתקיימו לגוי ולא יתבוללו בעמים. והעירה על זה גדולי האומה לעשות בזה גדרים סייגים, אשר האומה תתקיים בשאון גלי הים ולא

תטבע במצולות הסער השוטף ברוח אמיץ וכביר. והנה הראשון המורה דרך ומלמד ראשי האומה הוא אבינו הזקן יעקב, אשר ראה את אשר יקרה אותנו באחרית הימים, חשב אשר אם יהיה שבעים איש בגוי חזק ואמיץ כמצרים מלפנים, הלא יתבוללו ויתבטלו אחד ברבבות רבבה. חשב תחבולה ועצה, אשר בניו יהיו מצויינים שם בבגדיהם ובשמותם. ולכן היו ישראל לגוי בפני עצמו. ואם היה יעקב, אבי כל שבטי ישראל, קבור שם, הלא היו מתיאשים מארץ כנען והיו משתקעים במצרים ומחשיבים אותה לארץ מולדתם, והיה בטל יעוד האלקי עליהם, כי לא יהיה זרע אברהם רק חלק אחד מעם מצרים. לכן צוה בכל עוז לקבור אותו בארץ כנען (בראשית מז, כט - לא), וידעו כי אבות האומה ויחוסה הוא בארץ כנען [שכאשר ידעו מעלתו, היו משתוקקים לקבורו וחשבוהו כאשר הוא למזבח, כמו שאמרו מה מזבח מכפר וכו'. ועיין במדרש שלא יעשו אותו עבודה זרה, יעויין שם].

ובזה נקבע בנפש בניו קישור טבעי להשתוקק אל ארץ אבותיהם ולחשוב עצמם כגרים. וזה (דברים כו, ה) "ויגר שם" - מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע אלא לגור שם (ספרי שם). פירוש, מלמד לדורות בכל גלות וגלות ההנהגה, שידעו שלא ירדו להשתקע רק לגור עד בוא קץ הימין, ויהיו נחשבים בעיני עצמם לא כאזרחים. וכן צוה יוסף (בראשית נ, כה) "פקד יפקד (א - להים אתכם, והעליתם את עצמותי מזה)". וכן כל השבטים, שבזה הניחו שורש גדול בלבב ישראל. ולכן (שמות א, יב) "ויקוצו מפני בני ישראל" - שהיו נחשבים בעיניהם כקוצים (סוטה יא, א) - שכמו שהקוץ אינו נסבך ועושה שרשים בשאר נטעים ואילנות, כן היו נחשבים ישראל, שלא דימו את עצמם למצרים והיו נפרדים בתכונותיהם ובהרגשתם, עד כי היו בעיני המצרי כקוץ. ומזה למדו גדולי האומה - ובראשם עזרא ואנשי כנסת הגדולה - שגדרו וסייגו האומה בי"ח דבר, להיבדל מן הגויים בכל דרכיהם, שידעו ישראל כי הוא אכסנאי וגר בארץ נכריה, והוא כשתילי זיתים שאינו מתערב עם הרכבה אחרת. ולכן אמרו בירושלמי שאפילו אליהו אינו יכול לבטל. פירוש, כל זמן שלא בא הגואל ויפסק שעבוד מלכיות, אפילו בא המבשר ואמר כי תיכף יבא, לא יבטלו, שהם הם הדברים המקיימים להאומה בגולה, ומזכירים אותו שהוא ישראל והוא בארץ לא לו.

והנה מעת היות ישראל בגויים, ברבות השנים, אשר לא האמינו כל יושבי תבל כי יתקיימו באופן נפלא אשר לא ישער מחשבת אדם משכיל, היודע קורות הימים והמצולות אשר שטפו באלפי שנים על עם המעט והרפה כח וחדל אונים [אשר זה לבד גם כן מופת נפלא וגדול על קיום האומה למטרה נשגבה א - לקית, אשר נתנבאו עליה הקדמונים]. הנה דרך ההשגחה כי ינחו משך שנים קרוב למאה או מאתיים. ואחר זה יקום רוח סערה, ויפוך המון גליו, וכלה יבלה יהרוס ישטוף לא יחמול, עד כי נפזרים בדודים, ירוצו יברחו למקום רחוק, ושם יתאחדו, יהיו לגוי, יוגדל תורתם, חכמתם יעשו חיל, עד כי ישכח היותו גר בארץ נכריה, יחשוב כי זה מקום מחצבתו, בל יצפה לישועת ה' הרוחניות בזמן המיועד. שם יבא רוח סערה עוד יותר חזק, יזכיר אותו בקול סואן ברעש - "יהודי אתה ומי שמך לאיש, לך לך אל ארץ אשר לא ידעת!"

ככה יחליף מצב הישראלי וקיומו בעמים, כאשר עין המשכיל יראה בספר דברי הימים. וזה לשתי סיבות: לקיום הדת האמיתי וטהרתו, ולקיום האומה. כי כאשר ינוח ישראל בעמים יפריח ויגדל תורתו ופולולו, ובניו יעשו חיל, יתגדרו נגד אבותיהם, כי ככה חפץ האדם אשר האחרון יחדש יוסיף אומץ מה שהיה נעלם מדור הישן. וזה בחכמות האנושית, אשר מקורן מחצבת שכל האנושי והנסיין, בזה יתגדרו האחרונים יוסיפו אומץ, כאשר עינינו רואות בכל דור. לא כן הדת הא - לוקי הניתן מן השמים, ומקורו לא על ארץ חוצב. הלא אם היה בארץ ישראל מלפנים, הלא היה להם להתגדר בתיקון האומה כל אחד לפי דורו - בית דין הגדול היה יכול לבטל את דברי בית דין הקודם. ומה שנדרש ב - י"ג מידות, אף בית דין קטן היה יכול להראות אופן הישר בעיניהם. וראה ביום הכיפורים לענין שעורים מה שאמרו, שבדיני נפשות הוא כל אחד כפי הסכם חכמי דורו איזה שעור קצוב, יעויין שם. ומלבד זה היה תמיד הופעה א - לקית רוחנית, מלבד מקדש ראשון, ששרה עליהם הרוח, והיו נביאים ובני נביאים, ואסיפת בעלי חכמה והטהרה המוכשרים לזה, כאשר כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה, והיה אורים ותומים. אף במקדש שני אמרו ששם שואבים רוח הקודש, והיה גלוי אור א - לקי תמיד חופף, אשר לא ידעו הדור מלפנים. ומהנהגה של האומה בענינים הזמניים, כאשר היה המשפט מסור להם לדון להוראת שעה, שהשעה היה צריכה לכך.

לא כן בגולה, שנתמעט הקיבוץ והאסיפה בלימוד התורה, שמטעם זה אין רשות לשום בית דין לחדש דבר, כמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לספר משנה תורה, ואין שום חוזה ונביא, ומחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. כך היה דרכה של האומה, שכאשר יכנסו לארץ נכריה, יהיו אינם בני תורה, כאשר נדלדלו מן הצרות והגזירות והגירוש, ואח"כ יתעורר בהם רוח א - לקי השואף במ השיבם למקור חוצבו מחצבת קדשם, ילמדו, ירביצו תורה, יעשו נפלאות, עד כי יעמוד קרן התורה על רומו ושיאו. הלא אין ביד הדור להוסיף מה, להתגדר נגד אבותם! מה יעשה חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש? יבקר ברעיון כוזב את אשר הנחילו אבותינו, ישער חדשות בשכוח מה היה לאומתו בהתנוודדו בים התלאות, ויהיה מה. עוד מעט ישוב לאמר "שקר נחלו אבותינו", והישראלי בכלל ישכח מחצבתו ויחשב לאזרח רענן. יעזוב לימודי דתו, ללמוד לשונות לא לו, יליף מקלקלתא ולא יליף מתקנא, יחשוב כי ברלין היא ירושלים, וכמקולקלים שבהם עשיתם כמתוקנים לא עשיתם. "ואל תשמח ישראל אל גיל כעמים" (הושע ט, א.)

אז יבוא רוח סועה וסער, יעקור אותו מגזעו יניחהו לגוי מרחוק אשר לא למד לשונו, ידע כי הוא גר, לשונו שפת קדשנו, ולשונות זרים כלבוש יחלוף, ומחצבתו הוא גזע ישראל, ותנחומיו ניחומי נביאי ה', אשר ניבאו על גזע ישי באחרית הימים. ובטלטולו ישכח תורתו, עומקה ופולולה, ושם ינוח מעט, יתעורר ברגש קודש, ובניו יוסיפו אומץ, ובחוריו יעשו חיל בתורת ה', יתגדרו לפשט תורה בזה הגבול, אשר כבר נשכחה, ובזה יתקיים ויחזק אומץ. כה דרך ישראל מיום היותו מתנוודד - פוק חזי אמירות דברים בספר אור זרוע סוף הלכות תפילה בתשובה מר"א מביהם ז"ל מעמד האומה בארצות פר"א, יעויין שם!

זוהי "לא מאסתי" - מיאוס הוא על שפלות האומה בתורה והשכלה הרוחנית המופעת מתורתנו הכתובה והמסורה. "לא געלתי" - הוא על גיעול ופליטה ממקום למקום. "לכלותם" - הוא על הגלות שזה גיעול וכליון חרוץ להאומה. "להפר בריתי אתם" - הוא על שכחות התורה. רק "כי אני ה' א - לקיכם", רצונו לומר, שהגיעול והמיאוס הוא סיבה שאני ה' א - לקיהם. אבל לא מיאוס וגיעול מוחלטת "לכלותם ולהפר בריתי אתם" חלילה. שעל ידי זה יתגדל שמו ויתקיים גוי זרע אברהם, זרע אמונים, ראוי ועומד לקבל המטרה האלקית, אשר יקרא ה' לנו באחרית הימים בהיות ישראל גוי אחד בארץ, והיה ה' אחד ושמו אחד. ויש לנו בזה דברים רבים ואכמ"ל.

זוהי לדעתי ביאור הגמרא ריש פסחים: וכאור בוקר בעולם הזה יזרח שמש לצדיקים לעתיד לבא, אשר רש"י ור"ת נדחקו בה. ולפי זה כך פירושה, דכמו דאילת השחר שהוא קופץ כאיל, ומרגע לרגע יפול אור יותר בהיר ויש הוספה בהאור, כן יזרח שמש לצדיקים לעתיד לבא. שזריחת השמש בעולם הזה על אופן אחד, מה שאין כן לעתיד לבא יהיה תמיד הופעה חדשה והשגות גדולות מרגע לרגע, במה שידעון מה שלא ידעו בידיעת השי"ת. ויתוסף להם הוספה והארה בכבודו יתברך מעת לעת, וכמו שאמר (תהלים פד, ח) "ילכו מחיל אל חיל", שלא יהיה לתלמיד חכם מנוחה בעולם הבא, כך שיהיו רצים בהשגה ובהארת אור א - לקי בלי הפסק. ובזה הפרט יהיה כאור בוקר, שהדמיון הוא בהוספת האור ומרוצתו המתגדלת מרגע לרגע ואינו עומד על תכונה אחת. בינה זה!

תלמוד בבלי מסכת יומא דף נד עמוד ב

אמר ריש לקיש: בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף ט עמוד ב

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים וכו'. אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים. רשעים היו, אלא שתלו בטחונם בהקדוש ברוך הוא. אתאן למקדש ראשון, דכתיב ראשיה בשחד ישפטו וכהניא במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה. לפיכך הביא עליהן הקדוש ברוך הוא שלש גזרות כנגד שלש עבירות שבידם, שנאמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו עמוד א

אבא סקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי הוה, שלח ליה: תא בצינעא לגבאי. אתא, א"ל: עד אימת עבדיתו הכי, וקטליתו ליה לעלמא בכפנא? א"ל: מאי איעביד, דאי אמינא להו מידי קטלו לי! א"ל: חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק, אפשר דהוי הצלה פורתא. א"ל: נקוט נפשך בקצירי, וליתי כולי עלמא ולישיילו בך, ואייתי מידי סריא ואגני גבך, ולימרו דנח נפשך, וליעיילו בך תלמידך ולא ליעול בך איניש אחרינא, דלא לרגשן בך דקליל את, דאינהו ידעי דחייא קליל ממיתא. עביד הכי, נכנס בו רבי אליעזר מצד אחד ורבי יהושע מצד אחר, כי מטו לפיתחא בעו למדקריה, אמר להו: יאמרו רבן דקרו! בעו למדחפיה, אמר להו: יאמרו רבן דחפו! פתחו ליה בבא, נפק. כי מטא להתם, אמר: שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא! א"ל: מיחייבת תרי קטלא, חדא, דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא! ותו, אי מלכא אנא, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי? א"ל: דקאמרת לאו מלכא אנא. איברא מלכא את, דאי לאו מלכא את לא מימסרא ירושלים בידך, דכתיב: והלבנון באדיר יפול, ואין אדיר אלא מלך, דכתיב: והיה אדירו ממנו וגו', ואין לבנון אלא ביהמ"ק, שנאמר: ההר הטוב הזה והלבנון; ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד האידנא? בריוני דאית בן לא שבקינן. אמר ליה: אילו חבית של דבש ודרקון כרוך עליה, לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון? אישתיק. קרי עליה רב יוסף, ואיתימא רבי עקיבא: משיב חכמים אחור ודעתם יסכל, איבעי ליה למימר ליה: שקלינן צבתא ושקלינן ליה לדרקון וקטלינן ליה, וחביתא שבקינן לה. אדהכי אתי פריסתקא עליה מרומי, אמר ליה: קום, דמית ליה קיסר, ואמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא. הוה סיים חד מסאני, בעא למסימא לאחרינא לא עייל, בעא למשלפא לאידך לא נפק, אמר: מאי האי? אמר ליה: לא תצטער, שמועה טובה אתיא לך, דכתיב: שמועה טובה תדשן עצם. אלא מאי תקנתיה? ליתי איניש דלא מיתבא דעתך מיניה ולחליף קמך, דכתיב: ורוח נכאה תיבש גרם, עבד הכי עייל. אמר ליה: ומאחר דחכמיתו כולי האי, עד האידנא אמאי לא אתיתו לגבאי? אמר ליה: ולא אמרי לך? אמר ליה: אנא נמי אמרי לך! אמר ליה: מיזל אזילנא ואיניש אחרינא משדרנא, אלא בעי מינאי מידי דאתן לך. אמר ליה: תן לי יבנה וחכמיה, ושושילתא דרבן גמליאל, ואסוותא דמסיין ליה לרבי צדוק. קרי עליה רב יוסף, ואיתימא רבי עקיבא: משיב חכמים אחור ודעתם יסכל, איבעי למימר ליה לשבקינהו הדא זימנא. והוא סבר, דלמא כולי האי לא עביד, והצלה פורתא נמי לא הוי.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מא עמוד א

משנה. בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה, ובמדינה יום אחד. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זכר למקדש. ושיהא יום הנף כולו אסור. גמרא. מנא לן דעבדינן זכר למקדש? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה, דרש אין לה - מכלל דבעיא דרישה.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ס עמוד ב

ת"ר: כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם: א"כ, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים! שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר - שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר - שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה, דכתיב: במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו, אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט. וכמה? אמר רב יוסף: אמה על אמה. אמר רב חסדא: כנגד הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט. מאי היא? אמר רב פפא: כסא דהרסנא. עושה אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט. מאי היא? אמר רב: בת צדעא, שנאמר: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו'. מאי על ראש שמחתי? אמר רב יצחק: זה אפר מקלה שבראש חתנים.

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף מא עמוד א

שם. בגמ' - מנ"ל דעבדין זכר למקדש. כשמביאה הגמ' במס' ב"ב (ס ב) את מנהגי האבילות בזה"ז שהם זכר למקדש כגון כשסד אדם את ביתו בסיד משייר בו אמה על אמה כנגד הפתח בלתי מסויד זכר למקדש, וכן מנהג שימת האפר בראשי החתנים זכר למקדש, היא מבארת הטעם ע"י הפסוק "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". ולכאורה קשה, למה לא הביאה הגמ' דידן אותו הפסוק ואותן ההלכות דאבלות זכר למקדש.

ונראה שבזכר למקדש יש שני דינים:

(א) הלכות אבילות זכר למקדש, זוהי הגמ' בב"ב, היסוד של דינים אלו נלמד מהפסוק "אם אשכחך ירושלים" והוא לזכור ירושלים כפי שהיתה ולהתאבל על חורבנה.

(ב) דין לזכור את המצוות הקשורות למקדש - היינו להעלות על לבנו את המקדש כשהיה בבנינו, ב"ב, וזוהי הסוגיא שלפנינו. יסוד דינים אלו מהפסוק "ציון היא דורש אין לה", אין בכך חלות אבילות על העבר, אלא קיום על שם העתיד לבא כשהמקדש יבנה.

ויתכן שזכר כפול זה מרומז בקרא במגילת איכה "זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם". "ימי עניה ומרודיה" - היינו החורבן והאבילות עליו. "כל מחמדיה" - היינו המצוות שנתקיימו במקדש מאז ואנו מקיימים אותן עתה ע"ש המקדש כשהיה בבנינו.

והנה הבעה"מ כתב (סוף פ' ע"פ) שאין מברכים שהחיינו על ספירת העומר בזה"ז מכיון שאינה אלא זכר למקדש, ומוסיף דיש בה עגמת נפש ולכך אין אומרים שהחיינו. ותמוה, דגם נטילת לולב כל ז' היא משום זכר

למקדש ועכ"ז אם חל יום ראשון בשבת אומרים שהחיינו ביום שני - ומהו הנ"מ בין ספירה ללולב.

ונראה דספירת העומר לדעת הבעה"מ היא ממצות זכר למקדש לזכור את חורבן המקדש לשם אבילות - כסוגיא דב"ב; בכל מצוה כזו אין אומרים שהחיינו, וגם משנים את עצם המצוה של ספירה לחד מ"ד שמונים ימים בלי שבועות. מאידך לולב כל ז' מהוה מצות זכר למקדש בבנינו, ויש בנטילתו שמחה ולא אבלות. ראייה לכך, הרמ"א (סי' תר"ס ס"ב) כותב שאין לאבל להקיף את הבימה בביה"כ משום דבהקפות דלולב יש שמחה ואבל אסור בשמחה. ולפיכך מברכים שהחיינו בנטילתו. מצות זכר למקדש זו היא על שם העתיד - על בניית בית המקדש לעתיד לבא, ועל כן אם לא בירך שהחיינו ביום ראשון מברך אותה ביום ב'.

Rabbi Yitzchak Hutner זצ"ל
prepared for publication by
Rabbi Chaim Feuerman and Rabbi Yaakov Feitman

"Holocaust"

A Rosh Yeshivah's Response

§ The Questions

(1) Is the term שואה, *Shoah*, (lit. Holocaust) acceptable in describing the *Churban*, the destruction of European Jewry during World War II?

(2) Should the Holocaust be taught separately, as many schools are now doing or planning to do, or should it be incorporated into the regular Jewish History courses and taught as part of the studies on this particular time period?

(3) If the latter, where indeed does the Holocaust "fit in" with the rest of Jewish history?

§ The Response

In order to determine the appropriateness of any term, one must first thoroughly understand what one is trying to define. Therefore, before we attempt to designate a name for the

---

In response to a request for guidance in establishing criteria for a Holocaust curriculum in *yeshivos* and day schools, Rav Hutner delivered a *shiur* (discourse) to a gathering of approximately one hundred *menahelim* (principals and educational administrators). The *shiur* focused both on specific questions raised by the *menahelim* and on significant aspects of the *Churban* that were hitherto either little known or studiously avoided. When the above authorized English rendition of Rav Hutner's *shiur* first appeared in *The Jewish Observer* in October 1977, it inspired a large volume of letters, questioning and challenging, much in the manner of the traditional oral *shiur*. In January 1978, these were published, followed by a *chazarah* — an in-depth analysis and review of the original *shiur*, with some expanded clarifications, prepared by Rabbi Yaakov Feitman. Some excerpts of the *chazarah* are presented here in the form of numbered footnotes.

shattering events of 1939-1945, we must examine the significance of those events in their historical context. For our present purpose of identification only, we shall refer to the term "Holocaust" only when we discuss the Nazi destruction of European Jewry during World War II. As we shall see, this in no way signifies the acceptability of this term.

It should be made clear at the outset that we shall not merely discuss history this evening. Our orientation toward Jewish history must reflect an attitude toward *kedushah* — approaching that which is most holy and sacred. This sanctity stems from the fact that "יִשְׂרָאֵל וְאוֹרֵייתָא חֵד הוּא" — *the Jewish people and the Torah are one*" (Zohar, Acharei Mos 73), thus intimately relating the proper study of Jewish history with the study of Torah. Yet, unfortunately, just as in the study of Torah itself we are familiar with the phenomenon of "מְגַלֵּה פְּנִים בְּתוֹרָה שְׁלֵא בְּהִלְכָה" — *those who distort and misinterpret the meaning of the Torah*" (see Avos 3:11), so is there an even more subtle danger from those who distort the meaning of Jewish history. It will be our task this evening to untangle the web of distortions about recent Jewish history, which has already been woven, and uncover the Torah perspective which has been hidden from us.

To be sure, it will not be easy to regain this perspective. The thoughts that we will explore this evening will be difficult to digest because of our long subsistence upon the forced diet of public opinion. The creators of the powerful force of public opinion are beyond the realm of our control and the mind-numbing results of their influence are largely out of our hands. In order to achieve any hold upon the truth, we will first have to free ourselves from the ironclad grip of their puissance and open our minds and hearts to the sometimes bitter pill of truth.

§ The Origins of the Term

As in all quests for the truth, we must return to origins. The term *Shoah* was coined by the founders of *Yad Vashem* in Jerusalem, since they were convinced that the tragedy of European Jewry was so unique in its proportions and dimensions that no previous phrase could encompass its meaning. Undoubtedly, to a certain degree they were correct, for indeed the destruction of hundreds of thousands of Jewish communities was unique in its proportions and dimensions. Yet, by singling out the quantitative differences of this particular *Churban*, those who sought a new terminology for these events missed the essence of

their uniqueness. It is not just the proportions and dimensions of the Holocaust which define its quintessence, but its establishment of a new and significant pattern in Jewish history. At the same time it must be stressed that this pattern, far from coincidental, is intricately related to the basic pattern of Jewish history itself and profoundly affects our entire vision of recent history and indeed current events.¹

By placing the Holocaust in its historical perspective, we shall uncover two new directions in recent Jewish history with reference to the gentile persecution of Jews. Whereas our entire history has been replete with various instances of persecution by different civilizations, empires and nations — varying only in intensity, means and ferocity — recent history has shifted dramatically in two new areas.

§ The Era of Disappointment

The first of these epochal changes involves the shift from generations of gentile mistreatment of Jews, which, if unwelcome, was nevertheless expected and indeed announced by our oppressors, to an era where promises of equality were made and then broken, rights were granted and then revoked, benevolence was anticipated, only to be crushed by cruel malevolence.

This change in our historical pattern, although it has hitherto gone largely unnoticed, is nevertheless a seminal movement in our progress toward *Acharis HaYomim* (the End of Days), the

---

1. To place something into a larger context is not to remove its uniqueness. Every major historical event has a character of its own, yet, as the article explains, it must belong to the pattern as well. Many note that the *Churban* Europe was singular in that it was the only time a complete apparatus was designed and put into motion whose sole purpose was a Haman-like: לְהָרוֹג וּלְאַבֵּד — total destruction of a nation from young to old; men, women, and children. Surely this is the determining factor in assigning a "character" to the events of World War II. Where else had centuries-old communities been so totally decimated that they could never be rebuilt again!

At the same time, a careful reading shows that the *Rosh Yeshivah* has dealt with this aspect of *Churban* Europe, carefully placing it in its *tochachah* context. Only here does the Torah mention the terrifying punishment of becoming consumed by our enemies. This reference is to the words וְהָיָה לְאֹכֶל — "and they will become consumed" — which is the direct follow-up to "fall prey to the lure of strange nations and trust in them." Such a dire prediction, as we must realize today, exactly corresponds to *Churban* Europe down to the most literal meaning of those awesome words וְהָיָה לְאֹכֶל, as survivors have painfully attested. Thus, in its execution, this *Churban* was unique because of the extent and mechanics of its destruction. However, to dwell on this point, in seeking to plumb the depths of the *Churban's* meaning for us, is to settle for a shallow exploration when there are miles of unfathomed churning waters to probe.

inevitable culmination of history in absolute redemption.

The recent examples of these disappointments may be readily brought to mind, and indeed some are yet fresh with the pain of unfulfilled anticipation:

— The French Revolution, in that first eighteenth-century burst of dedication to equality and freedom, had granted equal rights to Jews *as citizens*, although nothing to Jews *as Jews*. The Treaty of Versailles had gone even further and granted rights to minorities *as minorities*, including Jews *as Jews*. Of course, these promises were later nullified or retracted, and heard from no more.

— In Russia, too, Lenin signed in 1917 the Soviet Minority Rights Law, granting a kind of Jewish self-government in the form of a Jewish soviet. This, too, was soon abolished in the 1920's by Stalin, dashing those bright hopes that had been kindled.

— England, too, entered the twentieth century by granting and then revoking a promise made to Jews in the form of the Balfour Declaration. In November 1917, Jews danced in the streets because Britain had declared that "His Majesty's Government views with favor the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people." The declaration was accepted at the Conference of San Remo in 1920; yet, by June 1922, Winston Churchill, the British Colonial secretary, was qualifying that the declaration did not mean the "imposition of a Jewish nationality upon the inhabitants as a whole, but the further development of the existing Jewish community." Of course, a long and bitter period followed where a British hand held the gun of the age-old oppressor of Israel.

Thus it becomes clear that the trend of anti-Jewish phenomena of the first half of the twentieth century was characterized, not so much by persecutions and pogroms as in the past, but by the legalized retraction of existing laws granting sundry privileges. Although these reversals are dramatic and telling enough of themselves, they pale in the face of the retractions and total turnabouts made by the Germans in the 1920's and 30's.

— On March 11, 1812, Prince Karl August von Hardenberg had issued his famous edict emancipating Prussian Jews, but a century later, in 1919, as a supplement to the German translation of the so-called *Protocols of the Elders of Zion*, Gottfried Zur Beek (Ludwig Miller) used Hardenberg's definition of a Jew in

drafting proposals for anti-Jewish legislation. These proposals culminated in 1935 in the so-called "Nuremberg Laws" which legitimized anti-Semitism and legalized anti-Jewish bigotry. These *Rassengesetze*, which forbade marriage between Germans and Jews and disenfranchised non-Aryans, exactly paralleled earlier rights and privileges legally granted to Jews. Thus the cycle was diabolically complete. What had been given legally was equally as legally taken away, leaving the Jewish people with a growing and ultimately inexorable disillusionment with the promises and even legal enactments of the gentile world.*

Let us restate clearly the pattern we have discovered in recent Jewish history: Jews have always been beaten by gentiles; only the means and instruments of torment have varied. The innovation of recent times has been that for long periods Jews were deluded into trust in the gentiles by a series of laws and regulations in their behalf, only to have that trust shattered by the rescission of those very laws. This historical period culminated in the Holocaust, the largest-scale annihilation of a people in history, yet resulting not from lawless hordes but flowing directly from legalized and formal governmental edicts. The end result of this period for the Jewish psyche was a significant — indeed, crucial — one. From trust in the gentile world, the Jewish nation was cruelly brought to a repudiation of that trust. In a relatively short historical period, disappointment in the non-Jewish world was deeply imprinted upon the Jewish soul.²

* Of course many works have been devoted solely to the German anti-Jewish legislation which preceded and legalized the murder that was to follow. An idea of the vastness of the literature may be gotten from the fact that *Die Gesetzgebung Adolf Hitlers* (Hitler's Legislation) takes up thirty-three volumes (ed. Werner Hoche, 1933-39). As early as May 27, 1924, the Nazis introduced a motion to "place all members of the Jewish race under special legislation (*sonderrecht*)." And from then on, every bit of terror perpetrated against the Jews was, with German thoroughness, preceded by meticulously worded legislation. It is perhaps significant that where anti-Jewish violence broke out in German streets before laws had been enacted to that effect, Wilhelm Frick, Minister of the Interior, and Reichsbank President Hjalmar Schacht condemned and ordered a stop to the "illegal actions" (see Lucy S. Dawidowicz's *The War Against the Jews*, New York: Bantam Books edition, 1976, p. 83).

2. It has been pointed out that there have been periods of disappointment in erstwhile benevolent gentiles, long before the *Churban* Europe epoch. Pharaoh, Cyrus and others have been mentioned. However, as in many aspects of Jewish history, a distinction must be made between Biblical and post-Biblical times.

From the time of the close of Scriptures until the 1930's, no such comprehensive retraction of previously granted rights had ever taken place. Of course, individual monarchs had, for their own personal gain, temporarily

As we delve more deeply into the Torah view of these awesome events, we shall find that they certainly are not coincidental, but reflect the greater cosmic plan of the Creator of the universe. If we find in world history an era where Jews move from the expectation of persecution by gentiles to a period of disappointment in those very people, this change must be reflected in the Torah. As we said earlier, since the Jewish people and the Torah are one, what happens in one must have a counterpart in the other. Therefore, let us study together the passage where this monumental turn of events is reflected:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, הִנֵּךְ שׁוֹכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ, וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי גֵבֵר הָאָרֶץ ... וְהִסְתַּרְתִּי פְנֵי מֵהֶם, וְהָיָה לָאֵכָל, וּמִצָּאוּהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת; וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא, הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצָּאוּנֵי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה.

And Hashem said to Moshe: "Behold you will soon pass on and this nation will arise and fall prey to the lure of strange nations and trust in them ... And I will hide My face from them, and they will become as food [for their enemies], and great evils and troubles will come upon them; then shall they declare: 'It is because my G-d has not been in my midst that these evils have befallen me' " (Devarim 31:16-17).

We must first establish what is meant by the phrase אֱלֹהֵי גֵבֵר הָאָרֶץ. It should be noted that we translated it as "the lure of strange nations and trust in them," and not as the "worship of strange gods." This interpretation follows Onkelos, who translates אֲרַעָא טַעֲוֹת עַמְמֵי אֲרַעָא, literally "the temptation of the nations." This translation, rather than the more obvious one of "idol worship," reflects the sense of the passage, for we know (Yoma 69b) that the *yeitzer hara* for idolatry has long been eliminated by the *Anshei Knesses Hagedolah* (the Men of the Great Assembly). We can only appreciate the gravity of the sin of straying after "the lure of strange nations" when we realize that only here does the Torah mention the terrifying punishment of becoming consumed by our enemies. Even the *tochachos* – the

---

granted certain privileges to Jews and later revoked them. But the total pattern of official, legislated rights being eradicated by formal legislation, as discussed in detail in the article, is a phenomenon uniquely epitomized by Nazi Germany.

portions of the Torah where G-d rebukes His nation for its sins and warns of the terrible consequences of evil — do not allude to such a dire punishment. The “great evils and troubles” which are the direct result of trusting and relying upon the gentile world signify the impetus for the next immediate stage in Jewish history, a unique point in the *teshuvah*-repentance process: *Then shall they declare: it is because my G-d has not been in my midst that these evils have befallen me.*³

☞ The First Steps Toward Teshuvah

When we now carefully study the Torah passages quoted, we will be struck by the Jews’ response to the “great evils and troubles” which befell them. We know that the *viduy* — enumeration of sins — associated with true repentance necessitates the declaration that “I have sinned” in addition to the specifics of the transgression. Here, there seems to be *teshuvah* (repentance); yet, no real admission of wrongdoing has been made. In effect, what we encounter in this passage, unique in the Torah, is a kind of *teshuvah*/non-*teshuvah*, a leaning toward *teshuvah*, yet not quite reaching the point of *teshuvah gemurah*, the complete penitence required by the Torah.

The *Ramban*, in his explication of this passage, grants us the key to this paradox. He explains that it reflects the very first stirrings of *teshuvah* in its nascency. The lowest rung of evil is the disavowal of wrongdoing. Thus, as *Ramban* quotes, “Behold I do judgment with you for saying ‘I have not sinned’ ” (*Yirmiyahu* 2:35), because this is the total rejection of guilt. We know that the essence of *teshuvah* is *viduy*, admission of wrongdoing and enumeration of sins. Yet, the prophet proclaims that punishment

---

3. There are two forms of idolatry: following the gods of strange nations and falling prey to the lure of those nations themselves. We learn from the *Targum* upon the words אֱלֹהֵי גֹבַר הָאָרֶץ which is: טַעֲוֹת עַמִּי אֲרָעָא, that in *Chumash*, what might be taken to be pure idol worship אֱלֹהֵי גֹבַר הָאָרֶץ — in truth refers to the temptation to follow the ways of the nation itself.

Not elaborated upon in the article is the fact that this *Targum* translation is not limited to this passage in *Vayeilech*. The *Targum* in general, except for the phrase אֱלֹהֵי אֲחֵרִים in the Ten Commandments, is טַעֲוֹת עַמִּי אֲרָעָא. Thus, the significance of the *Targum* and the *Rosh Yeshivah*’s interpretation hold true throughout. The phrase in the article, “reflects the sense of the passage,” was used only because the wider ramifications of this *Targum* were not under discussion.

Why indeed is the *Targum* different in the Ten Commandments? The *Rosh Yeshivah* discussed this publicly on another occasion (one evening in the *succah*). The essence of his talk at that time was that since the terrible decree of *galus* was not given until after the occurrence of the *Meraglim* — the spies who

will not come because one has not said, "I have sinned," but because — infinitely worse — one has declared, "I have not sinned." Once the repudiation of innocence has been accomplished, the *teshuvah* process has begun. Even if one has not yet arrived at the positive point of *viduy*, the implicit significance of no longer claiming innocence is that the road to repentance has been cleared and one is ready for formal acceptance of guilt and positive commitment of the future. This, then, is a stage of *teshuvah*, a kind of *teshuvah*-readiness that *Knesses Yisrael* will reach in future days before it achieves total repentance.

This stage of *teshuvah* will come about as a direct result of the "great evils and troubles" which — as we interpreted according to *Onkelos* — come upon them because of their trust in the nations. The effect of the great calamities of those days, far from merely being a punishment for wrongdoing, will be to correct the previously misplaced trust and prepare the way for true *teshuvah*. As we have seen, the "great evils and troubles" did indeed come upon us from those very gentile nations who had gained our confidence and trust.

Thus, there is revealed to us both the chronology and the impetus for the *teshuvah* of *Acharis HaYamim* (the End of Days). The very first step will be reached by *Klal Yisrael* through their very repudiation of their earlier infatuations with gentile ways. In our terms, this is when the Jewish people move toward repentance because of disappointment in the gentiles. This can only come about through promises rescinded, rights revoked, and anticipations aborted. The pain and anguish at the time of these shattered illusions is all too real and tragic; yet the events themselves serve to bring us to the recognition that "it is because

---

misled *Klal Yisrael* concerning the Land of Israel — which was a direct outgrowth of the shattering of the *Luchos* (Tablets of Law), we must distinguish between two completely separate times in Jewish history. At the moment of the giving of the *Luchos*, there was not yet a decree of exile upon the Jewish people. When the Jews heard the first two of the Ten Commandments, they were not yet destined for *galus*. Therefore, the *Targum* on אַחֲרֵי־כֵן אֱלֹהִים אָמְרִים could not refer to the *galus* phenomena and was an exhortation against paganism itself. Only later with the pronouncement that the Jewish people would be "strewn among the nations" (see *Tehillim* 106:23-27, that the decree of Exile came directly from the sin of the *Meraglim*) did the danger of "following the lure of the nations" become an actual threat. Therefore, only in translating the Ten Commandments themselves does the *Targum* refer to literal idol worship. From the moment those first unique *Luchos* lay shattered, our history took a different turn and our concerns became involved with assimilation among people rather than the trepidation of falling into idol worship.

my G-d has not been in my midst that these evils have befallen me." This the Ramban sees as the necessary prerequisite to the final step of *teshuvah* when "they will add to their earlier regret the complete confession and total penitence."

☞ Children of the Violators

Our new understanding of the essence of our era allows us some comprehension of the phenomenon of our "age of *baalei teshuvah* (returnees to Judaism)." It has oft been noted that *teshuvah* seems to "be in the air," and indeed the many movements currently succeeding to an unprecedented degree in bringing Jews closer to Judaism are but a reflection of the fact that the very climate is permeated with a kind of *teshuvah*-readiness. This climate is the result of the disappointment in gentiles, which demolished the first stumbling-block to *teshuvah*, and forced the recognition that "it is because my G-d has not been in my midst" that the awesome events of recent times have occurred. Of course, this is not to say that each individual *baal teshuvah* has experienced a personal disappointment in gentiles. There are characteristics and trends common to an entire epoch that eventually affect each individual in his own way.

I had occasion to elaborate on this point when by a combination of circumstances I found myself in Eretz Yisrael, in the company of a group of extreme leftists on Ben-Gurion's *yahrzeit*. I was asked to say a few words in honor of the day and felt it worthwhile to relate the following to them:

Ben-Gurion often used to tell people that now was not the proper time to resolve the controversy between the religious and the anti-religious. When opportunities arose for resolving such issues, he made sure they were tabled until a future time. Undoubtedly, his reasoning — conscious or subconscious — was that time was on the side of the secularists. The experience of Ben-Gurion's generation was that the number of observant Jews was steadily decreasing, and a Judaism empty of Torah seemed on the ascent.

*In so calculating, Ben-Gurion made a grave error. In that group of leftists, there were representatives of many prewar cities from various types of Jewish communities all over Europe. I asked each of the assembled in turn, "Do you recall a *mechalal Shabbos* — a non-observant Jew — in your city who had a son who became *Shomer Shabbos*?" Each of them answered with the same emphatic "No." Yet, I pointed*

out to them, today there are thousands of baalei teshuvah whose parents knew virtually nothing of their faith. Ben-Gurion in his time seemed to be correct, but he could only calculate chronological time and knew nothing of the eschatological movement of generations. The era of disappointment tore a generation from the clutches of the way for an era of true teshuvah. (אַלֵּהֵי נִבְרַח הָאָרֶץ (Targum for טָעוֹת עַמִּי אֶרְעָא

So much for the first new direction in Jewish history in relation to gentile persecutions.

§ Public Opinion vs. Truth

Before we explore the second of the new directions in detail, it is important to establish a clear distinction between any common approach to world events and *daas Torah*, a Torah view of the world. "Public opinion" and any but the Torah approach is by definition colored by outside forces, subjective considerations and the falsehood of secular perspective.

An example of how public opinion can be molded — indeed, warped — at the whim of powerful individuals can be taken from a study of Russian history textbooks published during the respective reigns of Lenin, Stalin and Khrushchev. During each period, the textbooks hail the then-current leader to the exclusion of all his predecessors, as the savior of Russia and hero of his people. Undoubtedly, "public opinion" during each period, once children's minds had been suitably molded, reflected the thinking and wishes of the state. While more subtle in form, this ability to direct public opinion exists in democratic countries as well. Thus, we already pointed out at the beginning that we must make every effort to free ourselves from the powerful grip of public opinion, and must be ever on our guard that our opinions of the true nature of world events be shaped only by Torah views seen through Torah eyes.

Sadly, even in our own circles, the model for shaping public opinion lies in the hands of the State of Israel. An appropriate example of this dangerous process of selectively "rewriting" history may be found in the extraordinary purging from the public record of all evidence of the culpability of the forerunners of the State in the tragedy of European Jewry, and the substitution in its place of factors inconsequential to the calamity which ultimately occurred.

To cover its own contribution to the final catastrophic

events, those of the State in a position to influence public opinion circulated the notorious canard that *Gedolei Yisrael* were responsible for the destruction of many communities because they did not urge emigration. This charge is, of course, a gross distortion of the truth, and need not be granted more dignity than it deserves by issuing a formal refutation. However, at the same time as the State made certain to include this charge as historical fact in every account of the war years, it successfully sought to omit any mention of its own contribution to the then-impending tragedy. What the State omitted in its own version of history is the second of the above-mentioned new directions in recent Jewish history. It is that phenomenon which we must now examine.

East and West Meet

For centuries, indeed millennia, gentile persecution of Jews took one of two forms, but the two never worked simultaneously. Either Jewry had to contend with the *Yishmael* nations of the East or was persecuted and expelled by the nations of the West. Never in our history did the nations of the Occident join forces with those of the East for the purpose of destroying Jews.

With World War II, this long epoch was brought to a crude and malevolent close. In 1923 Hitler wrote *Mein Kampf* spelling out his belief that the Jewish people should be wiped out. This was read by Haj Amin el-Husseinu, the Grand Mufti of Jerusalem, who joined with Hitler to found one of the most significant alliances of modern times. There is ample documentation that not only did the Mufti visit Hitler and his top aides on a number of occasions, but indeed with Adolph Eichmann he visited the Auschwitz gas chamber incognito to check on its efficiency.*

The extent of the Mufti's influence upon the Nazi forces may be seen in a crucial decision made by Hitler at the height of the war. Railroad trains were much in demand by the Axis, and Hitler's troops badly needed reinforcements in Russia. Yet, soon after he landed in Berlin in November 1941, the Mufti demanded that all available resources be used to annihilate Jews. The choice:

---

* Detailed documentation of the Mufti's activities may be found in Simon Wiesenthal's *Grand Mufti — Agent Extraordinary of the Axis* (who relates that Haj Amin also visited Majdanek); Maurice Pearlman's *Mufti of Jerusalem*; and, most recently (1965), Joseph B. Schechtman's *The Mufti and the Fuehrer* (translator's note, Y.F.).

Juden nach Auschwitz or *Soldaten nach Stalingrad* was to be resolved his way ... Two months later (January 20, 1942) at the Wannsee Conference, the formal decision was made to annihilate all Jews who had survived the ghettos, forced labor, starvation, and disease.⁴

Of course, the Mufti was serving his own perverted fears, which were the influx of millions of Jews into Palestine and the destruction of the Mufti's personal empire. Yet, there can be no doubt that through their symbiotic relationship, Hitler and the Mufti each helped the other accomplish his own evil goal. Eichmann simply wanted to kill Jews; the Mufti wanted to make sure they never reached Palestine. In the end, the "Final Solution" was the same ... At one point, Eichmann even seemed to blame the Mufti for the entire extermination plan, when he declared, "I am a personal friend of the Grand Mufti. We have promised that no European Jew would enter Palestine any more."*

☞ The Mufti's First Step

The Mufti's trip to Berlin was the first ominous step in the joining of the anti-Jews of the East with those of the West to accomplish their diabolic design. This second of the new directions in Jewish history reached a climax of sorts in 1975 when Yassir Arafat, avowed destroyer of the State of Israel, stood before the United Nations, and received a standing ovation by nations of East and West alike.

From the purely secular historical standpoint, there is no connection between the two directions we have discussed. The Moslem world never granted privileges that it later retracted, and

---

* Quoted by Pearlman, pp. 71-72 and Schechtman, p. 158.

---

4. Questions have been raised concerning the Mufti's actual influence upon the Nazis and the degree of his power even among the Arabs. First of all, the article in no way exonerates, by one iota, the culpability of the Germans themselves. The Nazis surely needed no instructions in anti-Semitism nor outside motivation for their evil plans.

Even had the "Final Solution" been implemented without the Mufti's urging, however, there can be no question that in a war which was being inexorably won by the Allies, precious time was lost by the Mufti's machinations behind the scenes to speed up the murderous process. As to the Mufti's influence among the Arabs in the 1930's and early 1940's, a glance at almost any page of Schechtman's or Pearlman's books will be eye opening. As to his prestige among the British, it is enough to quote the British Secretary for the Colonies, who announced at the St. James Conference of February 7, 1939, concerning a thorny issue, "I shall have to consult my Mufti — the Prime Minister" (Schechtman, p. 89).

thus never disappointed the Jews in its midst. What, then, joins the two trends which seem to have coincided so significantly in our generation? A passage from the Torah can give us the answer:

וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל, וַיִּקַּח אֶת מַחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בִּן אַבְרָהָם
אָחוֹת נְבִיּוֹת עַל נָשָׁיו לֹא לְאִשָּׁה.

And Eisav went unto Yishmael and took Machlas the daughter of Yishmael, Avraham's son, the sister of Nevayos, in addition to his other wives, for a wife (Bereishis 28:9).

Since the actions of the Patriarchs are a sign of what would happen later to the children and every action in *Chumash* is eternally significant, we may learn from this passage that it was inevitable for the forces of Eisav and Yishmael to combine. We are now living in the midst of that pivotal moment in Jewish history.

It should be manifest, however, that until the great public pressures for the establishment of a Jewish State, the Mufti had no interest in the Jews of Warsaw, Budapest, or Vilna. Once the Jews of Europe became a threat to the Mufti because of their imminent influx into the Holy Land, the Mufti in turn became for them the *מְלַאךְ הַמָּוֶת*, the incarnation of the Angel of Death. Years ago, it was still easy to find old residents of Yerushalayim who remembered the cordial relations they had maintained with the Mufti in the years before the impending creation of a Jewish State. Once the looming reality of the State of Israel was before him, the Mufti spared no effort at influencing Hitler to murder as many Jews as possible in the shortest amount of time. This shameful episode, where the founders and early leaders of the State were clearly a factor in the destruction of many Jews, has been completely suppressed and expunged from the record. Thus it is that our children who study the history of that turbulent era are taught the fabrication that *Gedolei Yisrael* share responsibility for the destruction of European Jewry and learn nothing of the guilt of others who are now enshrined as heroes.⁵

---

5. It is painful to be confronted by the accusation of Zionist leaders that our Rabbinical leaders of the previous generation were contributing factors in trapping European Jewry in the Hitler-purgatory in which they perished. They claim that these Torah giants, the selfless leaders of *Klal Yisrael*, counseled their followers not to abandon their homes and traditional surroundings.

Rabbi Hutner has pointed out that, unpleasant as it may be, this is merely an illustration of the pernicious molding of public opinion by those upon whose

We may now return to the original questions. "Is the term *Shoah* acceptable?" The answer is CLEARLY NOT. The word *Shoah* in Hebrew, like "Holocaust" in English, implies an isolated catastrophe, unrelated to anything before or after it, such as an earthquake or tidal wave. As we have seen, this approach is far from the Torah view of Jewish history. The *Churban* of European Jewry is an integral part of our history and we dare not isolate and deprive it of the monumental significance it has for us.

In truth, the isolation of one part of Jewish history from another, the separation of one part of Torah from another, has caused much of the inability to deal with events such as *Churban* Europe. Much of our education has been permeated with the "sunny side of Judaism," resulting from cowardice and failure of will to deal with the misfortunes of *Klal Yisrael*. Yet, here is one of the sources of our uniqueness. We are happy to teach our children of our "chosenness" in *mitzvos* and our closeness to G-d. Yet, at our peril, we ignore the fact that there are three different portions of *tochachah*, rebuke and promise of punishment in the Torah (*Bechukosai*, *Ki Savo*, and *Nitzavim-Vayeilech*). We must learn these parts of the Torah with our children as well as the "sunnier" portions. These portions must become as much a part of the Jewish psyche as the *mitzvos* we strain so hard to imbue. Thus, when a Jewish child — or indeed, adult — hears for the first time of *Yiddishe tzaros* (the suffering of the Jewish People), he will not be shocked by a contradiction to what he has learned, but will see the living proof of the Torah he has absorbed.

---

shoulders a causal relationship to the Hitler-cataclysm has recently been documented, who then found themselves in a position to poison Jewish minds and hearts by indicting our great Rabbinical figures.

Should one ask why we suddenly seem so preoccupied with the causes of this latest catastrophe in Jewish history, and concerning earlier ones (such as Chmelnitzky's pogroms of *Tach V'Tat* — 1648) we offer no such causal relationships, the answer is simple. The *Rosh Yeshivah's* discourse was in no way an exercise in seeking to *place* blame, but to *remove* it from those who deserve better from us. Concerning the terrible events of *Tach V'Tat*, it has never dawned upon a single Jewish mind and is unthinkable to place blame at the doorstep of the *Shach*, the *Taz*, or other *gedolim* of that period. Suddenly, in the twentieth century, it has become fashionable to blame the true Torah *manhigim* (leaders) of the age. This is unprecedented in Jewish history. Never before was the Jewish mind poisoned with distrust of his *gedolim*, thus undermining the entire time-honored edifice of "ask your elders and they will tell you."

Some have commented that there seems to be a lack of *ahavas Yisrael* (love for

Thus we have exposed graphically the mistake of the founders of *Yad Vashem* who felt compelled to find a new term for the destruction of European Jewry because of its proportions and dimensions. Ironically, the artificially contrived term they finally applied empties the *Churban* of its profound meaning and significance. In appropriating a term that signifies isolation and detachment from history, they did not realize that the significance of the Holocaust is precisely in its intricate relationship with what will come after. The pattern of Jewish history throughout the ages is *חורבן גלות גאולה*, *Destruction, Exile, Redemption*, and no event requires new categories or definition.⁶ The answers to questions 2 and 3 are therefore obvious and need no further elaboration.

---

the Jewish people) displayed in the article. To be sure, they are correct. For those for whom *ahavas Yisrael* is identified with equanimity towards the undercutting of *kavod gedolim* (honor of great men), the criticism is quite fitting. However, they should be aware that the discourse was not meant for them in the first place.

It should be added that nowhere is there mention of terms such as "punishment" or "guilt" in discussing the trend of trusting in the gentile world until that trust was forever shattered. Of course, there does exist a causal relationship here but not one of sin-retribution. A simple example may be taken from the beginning of the Book of *Shemos*. The Jewish people multiply and fruitfully bear many children, and Pharaoh responds by torturing them with even more arduous labors. A number of levels may be seen to be operating simultaneously. The fact that the Jews are fulfilling the *mitzvah* of "be fruitful and multiply" is a direct cause of Pharaoh's treacherous new work orders. Although there is an obvious cause-and-effect at work here, surely the enslavement is not a punishment for the immediate cause, the fruitfulness ... Cause and effect, yes; sin and punishment, no.

6. Like human beings, words have a *יהוס בריף* — a history, a source, and indeed a genealogy. As stated, the word to be substituted for *Churban* — be it "Holocaust," "*Shoah*" or whatever else — is less important than the fact that the secular establishment (through the agency of *Yad Vashem*) sought a substitute at all. For millennia, Jewish children have grown up knowing of the *Churban Beis Hamikdash*, *Churban Yerusholayim*, *Churban Betar*, among others. Imbued with the concept of *Churban* as an integral part of Jewish history, they were not shaken in their *emunah* — their faith — if they learned of a new *Churban*.

However, the term *Shoah*, which was not coined in the time-forged mint of Torah experience, confronted a new generation with a psychologically devastating quandary. Not only were post-World War II Jews faced with an overwhelming tragedy and destruction; those who interpret events by re-defining them denied the survivors the consolation of being part of a historical continuum by removing these links from the eternal chain, banishing them to the purgatory of free fall. Symptomatic of this attitude is the convening of a special day as *Yom Hashoah* rather than marking the tragic era along with other national tragedies on *Tishah B'Av*.

Indeed, once the historical pattern was broken, the ground was ready for the insidious seeds of unbelief, blasphemy and "alternatives" to the Torah view. By contrast, "*Churban*" is rooted in that holy terrain where suffering and tragedy lead to *geulah*, redemption.

It should be needless to say at this point that since the *Churban* of European Jewry was a *tochachah* phenomenon, an enactment of the admonishment and rebuke which *Klal Yisrael* carries upon its shoulders as an integral part of being the *Am Hanivchar*, G-d's chosen ones, we have no right to interpret these events as any kind of *specific punishment for specific sins*. The *tochachah* is a built-in aspect of the character of *Klal Yisrael* until *Moshiach* comes and it is visited upon *Klal Yisrael* at the Creator's will and for reasons known and comprehensible *only to Him*. One would have to be a prophet or a Talmudic sage to claim knowledge of the specific reasons for what befell us; anyone on a lesser plane claiming to do so tramples in vain upon the bodies of the *kedoshim* who died *al Kiddush Hashem* and misuses the power to interpret and understand Jewish history.⁷

For other reasons, too, one must be careful of sudden and popular "awakenings" to different aspects of Jewish history, such as "Holocaust Studies." Nachum Goldmann, head of the only international secular Jewish organization not directly

---

7. Perhaps the most basic question in the post-*Churban* Europe era is "What does it mean for us?" From those whose *emunah* is less than totally secure, we receive answers from the extreme of radicals who have created a post-Auschwitz theology — that belief in G-d is no longer possible — to those who claim to have grappled courageously with the "problem" and concluded that it is meaningless to us. From yet others, whose *emunah* is such that they can leave no event untouched by detailed interpretation, we receive specific, painful correlations between sin and punishment: this for that, tit for tat.

As the *Rosh Yeshivah* states, not only is the former unacceptable, so is the latter. While every individual is permitted, even required, to search his personal actions in time of trouble *יִשְׁפֹּשׂ בְּמַעֲשָׂיוּ בְּאֵין עֲלָיו* [If one experiences travail, he should search his deeds (*Berachos* 5)] to ascertain the cause of the Divine displeasure, this concerns each person's relationship with his own soul and his Creator. No mandate has been given any human being in today's times (the era of prophecy and Talmudic sages being over) to recognize, interpret and draw matching lines between sin and punishment.

The ways of Divine retribution are mysterious and operate across gulfs of time and space. To claim to have the keys to such esoteric knowledge is to assert an omniscience which no one can claim today. An example of the inscrutable paths of sin and its consequences is the tragedy of the *asarah harugei malchus* — the Ten Great Sages who perished horrendous martyrs' deaths at the hands of the Roman government (see *Eichah Rabbah* 2:2 and *Sotah* 48b). Our Sages (*Tanchuma Yashan*, *Vayeishev* 2; *Yalkut Mishlei* 929) reveal to us that the death of the Ten was an atonement for the ten sons of Yaakov who participated in the sale of Yoseif. Imagine the possible perversions in understanding the Divine Will if anyone attempted to attribute the deaths of Rabbi Akiva, Rabbi Chanina ben Tradyon and their holy colleagues to specific sins and transgressions, when in reality the Ten Martyrs were deemed by G-d as being *worthy enough* to atone

subservient to the Jewish State, has stated that the weakening of sympathy for the State was the result of a lengthy period of time after the Holocaust having passed and the resultant forgetting by the world at large. Undoubtedly, the State, taking advantage of the arbitrary figure of thirty years, seeks to reawaken interest in what it now termed the *Shoah* to regain some of that lost sympathy of the late 40's and 50's.

This aspect of the current widespread interest in the World War II years should only serve to alert us once more to the often duplicitous sources of public opinion. Of course, this in no way impugns the motives of those who have genuinely dedicated themselves to the study of that epochal time, especially the *she'eiris happleitah* who feel the scars on their own bodies and who cry out in pain to the world not to forget. It does, however, give us an idea of the tremendous pitfalls on the road to a clear understanding of the true patterns of Jewish history. Only through a rededication to sole use of the Torah as guide through the byways of history will we be sure to arrive at the truth we all seek.

---

for those giants of *kedushah*, the שבטי קה, the sons of Yaakov! We, too, dare not set ourselves up as arbiters of the Creator's mysterious ways in dealing with His creatures.

Jewry's status as a special child to our Creator exists across the barriers of time and space, as does his Father, who conducts His affairs with the infinite wisdom which only He possesses. Thus, for *ourselves*, each of us can seize the moment and awaken his own motivation for repentance and self-improvement. For *them* — who, like the Ten Martyrs, died the deaths of holy sacrifices — we can say nothing but *Kaddish* and *Yizkor*. About them, we dare say no more than: "May their memories be a blessing."